

Titel: »Den ethiske og den ethisk-religieuse Meddelelses Dialektik«

Citation: ”»Den ethiske og den ethisk-religieuse Meddelelses Dialektik«, i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K27*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Tonny Aagaard Olesen; Steen Tullberg, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2011 .
Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-p364-kom-shoot-idbadbc420-bffd-400c-a93d-6527899390b4.pdf> (tilgået 02. maj 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K27

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

◀ **Den etniske og den etrisk-religieuse Meddelelses Dialektik** : Optegnelsen her er skrevet på et omslag, som holdt sammen på en række arbejdsmanuskripter til en forelæsningsrække. Det var SKs plan at afholde 12 forelæsninger over meddelelsens dialektik, men arbejdet gik snart i stå, hvorved det udarbejdede blev samlet i et omslag med henblik på et senere bogprojekt (se tekstreddegørelsen). I omslaget findes syv separate manuskriptenheder, nemlig fire portioner med løse udkast (Papir 365, Papir 366, Papir 367 og Papir 368) og to portioner med hvert sit mindre afsnit udført, nemlig Papir 369 (»Indledning«) og Papir 370 (»Det Primitive – det Traditionelle«). Endelig indeholder den sidste manuskriptsamling, Papir 371, SKs gennemskrivning af den første forelæsning og af halvdelen af den anden forelæsning.

I trykt udgave: Bind 27 side 389 linje 1

◀ **Udgivelsen af »christelige Taler, som vare fra Foraaret 48** : SK indleverede *Christelige Taler* (i SKS 10) til sætteriet den 6. marts 1848 og læste korrektur på bogen i de politisk urolige martsdage, hvor enevælden faldt, men bogen udkom den 13. april.

I trykt udgave: Bind 27 side 389 linje 3

◀ **Meddelelses Dialektik** : se afsnittet »Den subjektive eksisterende Tænk er opmærksom paa Meddelelsens Dialektik« i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1846), i SKS 7, 73-80.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 1

◀ **Indledning** : sml. Papir 369.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 2

◀ **ret egl** : dvs. ret egentligen, faktisk.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 4

◀ **Kants ærlige Vei** : Udtryk, som først blev brugt af den tyske filosof F.W.J. Schelling i »Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freyheit« i *Philosophische Schriften* bd. 1, Landshut 1809, ktl. 763, s. 479, note 2, men som senere vandt alm. udbredelse. SK har i Notesbog 4:46 (1837), i SKS 19, 170, excerperet udtrykket fra C.H. Weißes afhandling »Die drei Grundfragen der gegenwärtigen Philosophie. Mit Bezug auf die Schrift: Die Philosophie unserer Zeit. Zur Apologie und Erläuterungen des Hegelschen Systemes. Von Julius Schaller. Leipzig, Hindsrichs. 1837« i *Zeitschrift für Philosophie und spekulative Theologie*, udg. af I.H. Fichte, bd. 1, 1. hefte, s. 67-114, og 2. hefte, s. 161-201, Bonn og Halle 1837 (jf. ktl. 877-911); bd. 1, s. 86. Udtrykket er oftest rettet mod Hegel, der ikke – som Kant – skulle have begrundet sin filosofiske metode på en erkendelseskritik. Sml. Papir 366:1f. og Papir 369. – **Kant**: Immanuel Kant (1724-1804), ty. filosof, fra 1770 prof. ved universitetet i Königsberg.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 6

◀ **gav de bekendte 100 Rbd til** : sigter til Kants afvisning af det ontologiske gudsbevis i *Critik der reinen Vernunft*, 4. oplag, Riga 1794 [1781], ktl. 595, s. 627, hvor han påpeger, at eksistens ikke er en egenskab. Fx indeholder begrebet om 100 virkelige rigsdaler det samme som begrebet om 100 mulige rigsdaler (»Hundert wirkliche Thaler enthalten nicht das Mindeste mehr, als hundert mögliche«). – **gav (...)** til] gav i tilgift, betalte oveni.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 6

◀ **for at blive theocentrisk** : sigter til den idealisme i kølvandet på Kant, først og fremmest Hegel, hvis spekulative filosofi og teologi opfattede sig som 'teocentrisk', dvs. den havde Gud som udgangspunkt og forklaringsgrund, modsat en filosofi der tog udgangspunkt i mennesket.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 7

◀ **Uredelighed - Mangel paa Naivitet** : sml. Papir 366:1 og Papir 369.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 9

◀ **Nærmere** : sml. Papir 366:1.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 10

◀ **phantastisk** : som fantasi (uden forhold til virkeligheden).

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 11

◀ **rene Viden** : dvs. en abstrakt viden uden grund i virkeligheden.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 11

◀ **i samme Bog at afhandle ... lille Afhandling** : sml. *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1846), i SKS 7, 304, hvor det komiske i, at en spekulativ metode gør brug af et historisk apparat, udstilles. – **den rene Tænken**: dvs. den abstrakte, spekulative (hegelske) filosofi. – **sub specie æterni**: egl. 'sub specie aeternitatis', lat. 'under evighedens synspunkt' el. 'ud fra det eviges synspunkt'. Udtrykket stammer fra Spinoza, der i *Ethica* (1677) knytter det til erkendelsens højeste trin, den umiddelbare anskuelse el. intuitive erkendelse ('scientia intuitiva'), for hvilken de enkelte fænomener ses som led i den rationelt ordnede helhed. Hos SK karakteriseres i alm. med dette udtryk den spekulative idealismes standpunkt.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 12

◀ **Nærmere** : sml. Papir 366:2.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 14

◀ **Grækerne - hvorledes de humant erindrede det** : se Papir 366:2.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 16

◀ **Sophist** : fælles betegnelse for en gruppe gr. lærere, der i det 5. årh. f.Kr. underviste i filosofi, retorik og statsmandskunst, og som i en række af Platons dialoger udsættes for Sokrates' kritiske samtaler.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 17

◀ **opholder sig derover** : beklager sig over det, gør indsigelse mod det.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 19

◀ **skjøn Kunst** : dvs. de skønne kunster (fx skulptur, maleri, musik, skønlitteratur).

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 25

◀ **phantastisk** : ved hjælp af fantasi, indbildning, illusion.

I trykt udgave: Bind 27 side 390m linje 1

◀ **Primitivitet** : af lat. primus, den første; oprindelighed, ægthed.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 5

◀ **cfr p. 11** : se Papir 365:9.

I trykt udgave: Bind 27 side 390 linje 13

◀ **ligegyldigt til** : indifferent i forhold til.

I trykt udgave: Bind 27 side 392 linje 4

◀ **det er** : det vil sige.

I trykt udgave: Bind 27 side 392 linje 4

◀ **Militairet antager, at enhver Bondekarl ... ingen Vanskeligheder er** : Indtil 1849 gjaldt værnepligten kun bondestanden (og dermed ligestillede mænd på landet), for så vidt de blev godkendt på sessionen. – **visiteret**: undersøgt for fysiske og psykiske mangler, som gør en uegnet til militær tjeneste.

I trykt udgave: Bind 27 side 392 linje 12

◀ **κατα δυναμιν** : gr. (kata dýnamin), som mulighed, potentielt; en term, der stammer fra Aristoteles' filosofi.

I trykt udgave: Bind 27 side 392 linje 30

◀ **Subordinations Forhold** : underordningsforhold (ifm. det militære, hierarkiske indordningssystem).

I trykt udgave: Bind 27 side 392 linje 32

◀ **at være** : dvs. for at være.

I trykt udgave: Bind 27 side 392 linje 34

◀ **Videnskab kan man maaskee banke ind** : sml. Papir 368:4.c.

I trykt udgave: Bind 27 side 392m linje 1

◀ **og** : også.

I trykt udgave: Bind 27 side 392m linje 4

◀ **betræffende** : hvad angår.

I trykt udgave: Bind 27 side 392 linje 8

◀ **den lille Bog om Feldtjeneren ... hvad Runden er o:s:v** : sigter formentlig til pjecen *Felt- og Garnisonstjeneren affattet i Spørgsmaal og Svar til Brug for Rekrutten af Infanteriet*, Kbh. 1842 [32 s.], der indeholder 43 spørgsmål og svar. Bogen begynder med felttjeneren: »*Spørgsmaal*. Hvad er en Armee? *Svar*. En Mængde forskjellig bevæbnet Mandskab, som underholdes af Regjeringen, for at forsvare Landet og dets Rettigheder, og vedligeholde den indvortes Orden og Rolighed i Landet«, s. [3]. I de afsluttende spørgsmål om garnisonstjeneren (s. 32) spørges der til, hvordan skildvagterne modtager 'runden', dvs. den mindre afdeling anført af en officer, el. kun denne officer, hvis opgave det er at inspicere vagtposterne især om natten.

I trykt udgave: Bind 27 side 392m linje 9

◀ **Sandsebedrag** : falske forestillinger, illusioner.

I trykt udgave: Bind 27 side 393 linje 8

◀ Mskene ikke **ville**: vil.

I trykt udgave: Bind 27 side 393 linje 14

◀ **Saasart jeg tænker Meddelelse** : sml. Papir 367 og Papir 371:2, s. 433,16.

I trykt udgave: Bind 27 side 393 linje 18

◀ **ordl.** : ordentligvis, almindeligvis.

I trykt udgave: Bind 27 side 393 linje 23

◀ **Lære-Gjenstand** : disciplin, hvori der undervises.

I trykt udgave: Bind 27 side 393 linje 24

◀ **enten Viden om Noget** : sml. Papir 368:1.

I trykt udgave: Bind 27 side 393 linje 30

◀ **den saakaldte Viden om Viden** : En kilde er ikke identificeret.

I trykt udgave: Bind 27 side 393 linje 31

◀ **ikke phantastisk den rene Selvbevidsthed og det rene Jeg** : dvs. ikke den fantastisktige selvbevidsthed, som var målet og resultatet af den spekulative filosofi i kølvandet på Kants kritiske filosofi. Udtrykket 'det rene Jeg' hentyder til J.G. Fichte og derpå til hele den tyske idealisme, men skal her også forstås umiddelbart som modsætningen til det empiriske, konkret eksisterende jeg.

I trykt udgave: Bind 27 side 394 linje 1

◀ **hvo** : hvem.

I trykt udgave: Bind 27 side 394 linje 3

◀ i **H.**: henhold.

I trykt udgave: Bind 27 side 394 linje 8

◀ **gik ud** : udgik, forsvandt.

I trykt udgave: Bind 27 side 394 linje 13

◀ **Saaledes er nu Meddelelsens Dialektik væsentlig forandret** : sml. optegnelsen med Papir 365:8.

I trykt udgave: Bind 27 side 394 linje 18

◀ **bestikkende** : besnærende, fristende.

I trykt udgave: Bind 27 side 394 linje 30

◀ **Rasoneren** : ræsonneren, tankegang, argumentation.

I trykt udgave: Bind 27 side 394 linje 31

◀ **gjøre Udflugter** : snakke udenom, snakke dig bort fra sagen.

I trykt udgave: Bind 27 side 394 linje 32

◀ **søge Udflugt** : fast udtryk: finde en vej (for at snige sig) ud af en vanskelig situation.

I trykt udgave: Bind 27 side 394 linje 32

◀ **Folianter** : egl. bøger, hvis store format er bestemt af, at hvert ark kun er foldet en enkelt gang; meget store bøger.

I trykt udgave: Bind 27 side 394 linje 35

◀ **Prometheus som gav alle Msk. ligelig det Ethiske** : sml. *Begrebet Angest* (1844), hvor SK i en note skriver, at det er »saa skjønt at læse, hvad Plato etsteds fortæller og benytter. Da Epimetheus havde udrustet Mennesket med allehaande Gaver, da spurgte han Zeus, om han nu skulde uddele Evnen til at vælge mellem Godt og Ondt, saaledes som han havde uddeelt de andre Gaver, saaledes at Een fik den, ligesom en Anden fik Veltalenhedens Gave, en Anden Poesiens, en Tredie Kunstens Gave. Men Zeus svarede, at denne Evne skulde eens uddeles til Alle, fordi den tilhørte ethvert Menneske lige væsentligt«, *SKS 4, 408*. Der sigtes til Platons dialog *Protagoras* (320c-322d), hvor sofisten Protagoras fortæller en myte om menneskenes skabelse: »Der var engang en Tid, da der vel gaves Guder, men endnu ingen dødelige Slægter. Da den af Skjæbnen for disses Fødsel bestemte Tid var kommen, dannede Guderne dem i Jordens Skjød, idet de sammensatte dem af Jord og Ild og af det, der bestaaer baade af Jord og Ild. Da de nu vare i Begreb med at lade dem komme for Lyset, befalede de Prometheus og Epimetheus at udstyre dem og tildele dem alle de Kræfter, der passede for dem. Epimetheus udbad sig nu af Prometheus, at han vilde overlade ham Uddelingen; 'og naar jeg har uddelt', sagde han, 'kan Du tage det i Øiesyn.' Da han nu havde overtalt ham, begyndte han Uddelingen. Under denne gav han Nogle Styrke uden Hurtighed, men de Svagere begavede han med Hurtighed; Nogle bevæbnede han; for Andre, som han havde givet en værgeløs Natur, udtænkte han en anden Kraft til Frelse. Thi dem, han havde omgivet med et lille Legeme, gav han enten Vinger til Flugt eller anviste dem en underjordisk Bolig; dem, han havde begavet med Storhed, frelsede han just herved, og uddeelte saaledes alt det øvrige i ligeligt Forhold. Dette udtænkte han klogelig, for at forebygge, at ikke nogen enkelt Slægt skulde udryddes. (...) Da imidlertid Epimetheus just ikke var altfor viis, havde han, uden selv at mærke det, allerede bortødslet alle Kræfterne til de ufornuftige Dyr. Menneskenes Slægt var endnu tilbage uden at være udstyret, og han vidste ikke, hvad han skulde gjøre med dem. Da han var i Uvished herom, kommer Prometheus til ham, for at tage Uddelingen i Øiesyn, og seer, at de andre levende Skabninger vare i alle Maader blevne vel betænkte, men at Mennesket var nøgent, barføddet, ubedækket og ubevæbnet.« Prometheus stjæler da ilden fra guderne, samt den kunskabsrige visdom fra Hefaistos og Athene. Dette tildeles menneskene, som nu lykkes. Det viser sig dog, at menneskene bor spredte og bliver ofre for de vilde dyr, idet menneskene ikke har fået nogen 'borgerlig visdom', så de kunne samles i byer. »Da nu Zeus frygtede for, at hele Menneskeslægten skulde forgaae, afsender han Hermes, for at overbringe Menneskene Følelse for Skam og Ret, for at disse kunde ordne Stæderne og knytte Venskabs Baand. Hermes spørger nu Zeus, paa hvilken Maade han skulde meddele Menneskene disse Følelser. 'Skal jeg uddele dem paa samme Maade, som Kunsterne bleve uddeelte. Men disse bleve saaledes uddeelte: En Enkelt, der besidder Lægekunsten, er istand til at hjælpe mange Ukyndige, og saaledes ogsaa de andre Kunstnere. Skal jeg nu paa samme Maade uddele Følelse for Skam og Ret iblandt Menneskene, eller skal jeg tildele Alle dem?' – Alle, svarede Zeus, og Alle skulle blive deelagtige deri, thi ingen Stat vilde kunne bestaae, naar kun Faa vare deelagtige i disse, som i de andre Kunster. Og giv derfor i mit Navn den Lov, at den, der ikke kan tilegne sig Følelse for Ret og Skam, skal betragtes som en Pestbyld paa Statslegemet og døe«, *Udvalgte Dialoger af Platon*, overs. af C.J. Heise, bd. 1-3, Kbh. 1830-38, ktl. 1164-1166; bd. 2, 1831, s. 130-134; sml. *Platons Skrifter*, udg. af Carsten Høeg og Hans Ræder, bd. 1-10, Kbh. 1992 [1932-41]; bd. 1, s. 35-37). Det var altså ikke Prometheus, men Hermes (og Zeus), som tildelte mennesket sansen for det etiske.

I trykt udgave: Bind 27 side 394m linje 1

◀ **Hvorledes forandres nu Meddelelsens Dialektik** : sml. optegnelsen med Papir 365:7, s. 394,10-18.

I trykt udgave: Bind 27 side 395 linje 2

◀ **Korporalen og Bondekarlen** : sml. Papir 365:5, s. 392,12-22 og Papir 368:4.c.

I trykt udgave: Bind 27 side 395 linje 19

◀ **Myndigheden** : autoriteten.

I trykt udgave: Bind 27 side 395 linje 23

◀ **cfr pag. 2. 3. 4. 5.** : se Papir 365:5.

I trykt udgave: Bind 27 side 395m linje 2

◀ **Et Exempel** : sml. Papir 368:14.a.

I trykt udgave: Bind 27 side 395 linje 3

◀ **Borgerne** : dvs. Københavns Borgervæbning, et værn i hvilket våbenføre mænd af borgerstanden skulle indrulleres, så snart de var fyldt 18 år.

I trykt udgave: Bind 27 side 395m linje 6

◀ **I skulle** : I skal.

I trykt udgave: Bind 27 side 396 linje 4

◀ **færdig** : dygtig, øvet.

I trykt udgave: Bind 27 side 396 linje 10

◀ **et Udtræk** : som på en søkikkerters teleskopør el. på et instrument; et lag, et register.

I trykt udgave: Bind 27 side 396 linje 16

◀ **Den indirecte Meddelelse** : se afsnittet »Den subjektive eksisterende Tænk er opmærksom paa Meddelelsens Dialektik« i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1846), i *SKS 7*, 73-80.

I trykt udgave: Bind 27 side 396 linje 18

◀ **Dobbelt Reflexionen** : se afsnittet »Den subjektive eksisterende Tænk er opmærksom paa Meddelelsens Dialektik« i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1846), i *SKS 7*, 73-80.

I trykt udgave: Bind 27 side 396 linje 19

◀ **Det Maieutiske** : af gr. ('maieúesthai'), at forløse (en fødende). Hentyder til Sokrates' jordemoderkunst, som består i ved samtale at forløse andre, der i forvejen er svangre med en viden, som de blot har glemt og nu må hjælpes til at generindre, og således hjælpe dem af med deres vrangforestillinger og indbildninger. Se fx Platons dialog *Theaitetos*, 148e-151d, jf. *Platons Skrifter* bd. 6, s. 102-106.

I trykt udgave: Bind 27 side 396 linje 20

◀ **Den indirecte Meddelelse** : 396,18.

I trykt udgave: Bind 27 side 396 linje 21

◀ **som viist** : sml. Papir 365:7, s. 394,20-38 og Papir 365:10.

I trykt udgave: Bind 27 side 396 linje 22

◀ **Slotsfogeden Petro: Pak Dig ... ham som skal pakke sig** : sigter til den ty. forfatter Pius Alexander Wolffs syngespil *Preziosa*, på da. *Preciosa. Lyrisk Drama af Wolff. Med Musik af C.M. von Weber*, overs. af C.J. Boye, Kbh. 1822. I 4. akt er Don Fernandos søn, Eugenio, blevet antastet af en formodet sigøjner, som siden er blevet taget til fange. Fernando beder sin ven Don Francesco om at forhøre skurken, som viser sig at være hans søn, den ivrige soldat Alonzo. Fangen føres ind, bevogtet af en flok bevæbnede bønder, som er anført af den slappe slotsfoged, Pedro. Genkendelsen, der går hen over hovedet på Pedro, forløber således, efter at fangen med sit lasede tøj er blevet ført hen foran Francesco: »[Francesco:] Kan jeg / Troe mit eget Øie? Er det / Ogsaa Dig? / [Pedro:] Ja, det er Knægten! / [Francesco:] Tael! – hvorledes kom Du hid? / [Pedro:] Ih! jeg transporterte ham! / [Francesco:] Denne Dragt! / [Pedro:] Er stjaalen. / [Francesco:] Svar dog! / [Alonzo:] Naar vi var alene – / [Francesco (til Pedro):] Pak Jer! / [Alonzo:] Gaae, min Ven, det er min Fader. / [Pedro:]

Hvad? Comment? / [Francesco:] Min Søn! / [Alonzo:] Min Fader! / [Pedro:] Ha! Skamfærd! nu veed jeg Alt. / [Francesco:] Nu, saa pak sig! / [Pedro:] Allernaadigst! / [Alonzo:] Og tael ei et Ord om dette. / [Pedro:] Jeg har staaet fem og tyve / Aar i Tjenesten – mit Been – / [Alonzo:] Det har han fortalt mig før. / [Francesco:] Gaae til Helved! / [Pedro:] J'ai l'honneur! (gaaer)«, s. 80-82. Stykket blev opført 78 gange på Det kgl. Teater frem til 1847, sidst den 22. feb. 1846. – **Pak dig:** forsvind!

I trykt udgave: Bind 27 side 396m linje 1

◀ **Socrates sagde han kunde ... blot være Jordemoder** : hentyder til Platons dialog *Theaitetos* (148e-151d), hvor Sokrates skildrer sin særlige jordemoderkunst og bl.a. siger: »Hvad nu min Jordemoderkunst angaar, saa omfatter den det samme som den almindelige, men adskiller sig fra den derved, at den forløser Mænd og ikke Kvinder, og ved at det er de barslende Sjæle og ikke Legemer, den tager Sigte paa. Men det allerbetydningsfuldste ved min Kunst, det er det, at den paa enhver Maade kan gennemprøve, om det Tankefoster, den unges Sind sætter i Verden, er et Gøglebillede og et Øjenbedrag, eller et fuldbaarent og virkeligt Foster. Og det er gaaet mig paa samme Maade som Jordemødrene: selv er jeg ufrugtbar paa Visdom, og naar Folk bebrejder mig, som saa mange gør det, at jeg altid udspørger andre, men aldrig selv giver Svar paa noget, fordi jeg ingen Visdom besidder, saa har Vedkommende fuldstændig Ret. Og Grunden dertil er den, at det er paalagt mig af Guden at forløse andre, men selv at føde har han nægtet mig« (150b-c; *Platons Skrifter* bd. 6, s. 104).

I trykt udgave: Bind 27 side 396m linje 4

◀ **Det er** : Det vil sige, det betyder.

I trykt udgave: Bind 27 side 396m linje 6

◀ **Gjenfødselen** : sml. første del af beretningen i Joh 3,1-8 om Jesu samtale med Nikodemus, hvor Jesus siger: »Den, der ikke bliver født på ny, kan ikke se Guds rige«, v. 3. Hertil siger Nikodemus: »Hvordan kan et menneske fødes, når det er gammelt? Det kan da ikke for anden gang komme ind i sin mors liv og fødes?« v. 4. Jesus svarer: »Sandelig, sandelig siger jeg dig: Den, der ikke bliver født af vand og ånd, kan ikke komme ind i Guds rige. Det, der er født af kødet, er kød, og det, der er født af Ånden, er ånd. Du skal ikke undre dig over, at jeg sagde til dig: I må fødes på ny. Vinden blæser, hvorhen den vil, og du hører den suse, men du ved ikke, hvor den kommer fra, og hvor den farer hen. Sådan er det med enhver, som er født af Ånden«, v. 5-8.

I trykt udgave: Bind 27 side 396m linje 9

◀ **ny Skabning** : hentyder til 2 Kor 5,17, hvor Paulus skriver: »dersom Nogen er i Christo, da er han en ny Skabning: det Gamle er forbiganget, see, Alt er blevet nyt« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 27 side 396m linje 11

◀ **Dobbelt-Reflexion** : 396,19.

I trykt udgave: Bind 27 side 397 linje 5

◀ **Docendo discimus** : lat., 'ved at undervise lærer vi'. Den udbredte devise, hvis ophavsmand er ukendt, er inspireret af følgende passus i Seneca *Ad Lucilium epistulae* (lat., *Breve til Lucilius*), 7, 8: »homines dum docent, discunt« (»når mennesker underviser, lærer de«). Jf. *L. Annaei Senecae philosophi opera omnia* bd. 1-5, stereotyp udg., Leipzig 1832, ktl. 1275-1279; bd. 3, s. 13. Sml. Papir 368:8.

I trykt udgave: Bind 27 side 397 linje 10

◀ **øve** : praktisere.

I trykt udgave: Bind 27 side 397 linje 15

◀ **Det Maieutiske** : 396,20.

I trykt udgave: Bind 27 side 397 linje 16

◀ sit **Første**: udgangspunkt.

I trykt udgave: Bind 27 side 397 linje 18

◀ **Den maieutiske Kunst** : 396,20.

I trykt udgave: Bind 27 side 397 linje 29

◀ **sædelige** : moralske, etiske.

I trykt udgave: Bind 27 side 397 linje 30

◀ **Ataraxie** : sindets upåvirkelighed, sindsro, som var den højeste dyd blandt de gr. livsfilosoffer, især kynikerne, stoikerne og skeptikerne.

I trykt udgave: Bind 27 side 397 linje 31

◀ **en Proteus, der i eet væk forandrer Bedraget** : I *Om Begrebet Ironi* (1841) anførte SK det som ironiens væsen, dels at den aldrig demaskerer sig, dels at den altid søger »proteusagtigt at forandre Maske«, SKS 1, 109,23f. Proteus, den alvidende havgud i gr. mytologi, forsøgte at slippe for at spå kong Menelaos ved konstant at forvandle sig til nye skikkelser. Jf. Homers *Odysseen*, 4, 450-459, i *Homers Odyssee*, overs. af Chr. Wilster, bd. 1-2, Kbh. 1837; bd. 1, s. 54.

I trykt udgave: Bind 27 side 397m linje 7

◀ **Al Meddelelses nærmere dialektiske ... hvilket Meddelelsen er** : Denne og følgende optegnelse findes belyst i NB:173 (1847), i SKS 20, 109; sml. endvidere Papir 367 (2. distinktion, A), s. 399, samt Papir 368:6.

I trykt udgave: Bind 27 side 398 linje 4

◀ **kiendeligt paa** : til at kende på, kendetegnet ved.

I trykt udgave: Bind 27 side 398 linje 11

◀ **Hvorvidt er det tilladt at vinde Msker. ... for Sandheden** : sml. Papir 368:8. Der alluderes til 2 Kor 5,11, hvor Paulus skriver til korintherne: »Efterdi [eftersom] vi da kiende Herrens Frygt, søge vi at vinde Mennesker; men for Gud ere vi aabenbare; ja jeg haaber, at vi ogsaa ere aabenbare for Eders Samvittighed« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 27 side 398 linje 13

◀ **det Maieutiske** : 396,20.

I trykt udgave: Bind 27 side 398 linje 18

◀ **Socrates siger jo, at Mskene ... een ell. anden Dumhed** : Da Sokrates i Platons dialog *Theaitetos* har skildret sin særlige jordemoderkunst for den unge Theaitetos, tilbyder han at forløse ham, skønt han godt ved, hvad han derved personligt risikerer (151c): »For jeg har ofte været ude for, at Mennesker er blevet saa vrede paa mig, at de var lige ved at bide mig, naar jeg vilde skaffe et vrøvlet Tankebarn af Vejen; de forstaar slet ikke, at jeg mener det godt med dem, naar jeg gør det« (*Platons Skrifter* bd. 6, s. 105f.).

I trykt udgave: Bind 27 side 398 linje 20

◀ **betræffende** : med hensyn til.

I trykt udgave: Bind 27 side 398 linje 26

◀ **executive** : udøvende, praktiserende.

I trykt udgave: Bind 27 side 398m linje 3

◀ **Ataraxie** : 397,31.

I trykt udgave: Bind 27 side 398m linje 10

◀ **insultere** : fornærmer, håner.

I trykt udgave: Bind 27 side 398m linje 15

◀ **phantastisk** : som tilhører fantasien: uvirkeligt.

I trykt udgave: Bind 27 side 398m linje 23

◀ **Den pathetiske og den dialektiske Overgang** : sml. Papir 368:2.b (med kommentar).

I trykt udgave: Bind 27 side 399 linje 1

◀ **Første Forelæsning** : Disse udkast kom ikke til at indgå i den senere gennemskrivning af første forelæsning (389,1).

I trykt udgave: Bind 27 side 399 linje 2

◀ **Mangel paa Naivetet** : sml. Papir 369, s. 416.

I trykt udgave: Bind 27 side 399 linje 5

◀ **skjelne mellem hvad man forstaaer og hvad man ikke forstaaer** : ligesom Sokrates if. Diogenes Laertios foretog denne skelnen: »Euripid havde leveret ham Heraklits Skrift, og spurgde, hvad han syntes derom? Da, siger man, han svarede: det jeg har forstaaet deraf, er retskaffen godt; jeg mener, at det, jeg ikke har forstaaet, er det ligeledes«, 2. bog, kap. 5, afsnit 22, i *Diogen Laërtses filosofiske Historie, eller: navnkundige Filosofers Levnet, Meninger og sindrige Udsagn, i ti Bøger*, overs. af B. Riisbrigh, udg. af B. Thorlacius, bd. 1-2, Kbh. 1812, ktl. 1110-1111; bd. 1, s. 66. I mottoet til *Begrebet Angest* knytter SK an til J.G. Hamanns gengivelse af denne passage: »'thi Socrates var stor derved', 'at han distingerede mellem hvad han forstod og hvad han ikke forstod.'«, SKS 4, 310,5-7.

I trykt udgave: Bind 27 side 399 linje 8

◀ **Mangel paa Primitivitet** : sml. Papir 370. – **Primitivitet**: 390m,5.

I trykt udgave: Bind 27 side 399 linje 12

◀ **das Herkomliche** : dvs. das Herkömmliche, ty. hvad angår herkomsten; det nedarvede, det hævdvundne.

I trykt udgave: Bind 27 side 399 linje 13

◀ **vüe** : af fr. syn, udsigt, oversigt.

I trykt udgave: Bind 27 side 399 linje 15

◀ **den Tid da der kun var eet lærd Sprog** : sigter til Middelalderen, hvor det lærde sprog i Europa var latin.

I trykt udgave: Bind 27 side 399 linje 15

◀ **Modersmaalene** : sigter til nationalsprogenes opblomstring i renæssancen.

I trykt udgave: Bind 27 side 399 linje 16

◀ **Tidsskrifterne** : sml. Papir 370, s. 420,17ff.

I trykt udgave: Bind 27 side 399 linje 16

◀ **alle Medier ere blevne Videnskaber** : sml. Papir 370.a.

I trykt udgave: Bind 27 side 399 linje 17

◀ **socialt** : sml. Papir 370, s. 421,15ff.

I trykt udgave: Bind 27 side 399 linje 18

◀ **phantastiske** : som tilhører fantasien (modsat virkeligheden).

I trykt udgave: Bind 27 side 399m linje 2

◀ **Primitivitet** : 390m,5.

I trykt udgave: Bind 27 side 399m linje 6

◀ **vor Tid som ellers har tvivlet om Alt** : hentyder ironisk til den idealistiske filosofi, først og fremmest hegelianismen, formentlig især den danske, hvis bestræbelse var at finde den evidente sandhed, hvorpå der kunne opbygges et filosofisk system. I denne forbindelse påkaldte man ofte sætningen: 'De omnibus dubitandum est' ('Man bør tvivle om alt') af den fr. filosof René Descartes. I Descartes' systematiske hovedværk *Principia philosophiae* (Filosofiens principper) fra 1644 indgår sætningen i overskriften for 1. del, § 1: »Veritatem inquirenti, semel in vita de omnibus, quantum fieri potest, esse dubitandum« (»Den, som søger sandheden, bør én gang i sit liv tvivle om så vidt muligt alting«). Sætningen udtrykker Descartes' forsøg på gennem metodisk tvivl om alle udsagn at nå ned til et fast fundament for en videnskabelig erkendelse.

I trykt udgave: Bind 27 side 399m linje 13

◀ **falder Ingen paa** : finder ingen på, får ingen den tanke.

I trykt udgave: Bind 27 side 399m linje 14

◀ **General-Revisor** : person, som kritisk efterser noget i sin helhed (general, af lat., beslægtet med 'geni', almen); sml. Papir 371:2, s. 432f.

I trykt udgave: Bind 27 side 399m linje 19

◀ **Journalernes Brochureernes Tyrannie** : sml. Papir 370, s. 420f. – **Journalernes**: tidsskrift, uge- el. dagblad, avis.

I trykt udgave: Bind 27 side 399m linje 28

◀ **der skrives for ... for Mængden** : sml. journaloptegnelsen NB2:24 (1847), SKS 20, 150.

I trykt udgave: Bind 27 side 399m linje 29

◀ **phantastisk** : fantasi (modsat virkelighed); sværmerisk.

I trykt udgave: Bind 27 side 400 linje 2

◀ **den rene Viden** : 390,11.

I trykt udgave: Bind 27 side 400 linje 2

◀ **Apparatet** : afhandlingernes videnskabelige udrustning, især det historiske noteapparat.

I trykt udgave: Bind 27 side 400 linje 3

◀ **sub specie æterni** : 390,14.

I trykt udgave: Bind 27 side 400 linje 5

◀ **Grækerne** : se Papir 365:4.

I trykt udgave: Bind 27 side 400 linje 10

◀ **Sophist** : Sofisterne var en gruppe gr. lærere, der i det 5. årh. f.Kr. underviste i filosofi, retorik og statsmandskunst, og som i en række af Platons dialoger udsættes for Sokrates' kritiske samtaler.

I trykt udgave: Bind 27 side 400 linje 12

◀ **theocentrisk** : 390,7.

I trykt udgave: Bind 27 side 400 linje 13

◀ **falder os paa** : falder os ind.

I trykt udgave: Bind 27 side 400 linje 14

◀ **phantastiske** : som tilhører fantasien, uvirkelige.

I trykt udgave: Bind 27 side 400 linje 16

◀ **storartet** : storstilet, grandios.

I trykt udgave: Bind 27 side 400 linje 21

◀ **Physiologerne have bemærket ... abnorm Udvikling af Mave og Hjerne** : En kilde er ikke identificeret. SKs inspiration kan dog stamme fra A. Schopenhauers fremstilling af geniets somatiske forudsætninger i kapitlet »Vom Genie«, hvor det bl.a. hedder: »Ja sogar ein guter Magen gehört dazu, wegen des speciellen und engen Konsensus dieses Theiles mit dem Gehirn. Hauptsächlich aber muß das Gehirn von ungewöhnlicher Entwicklung und Größe, besonders breit und hoch seyn, hingegen wird die Tiefendimension zurückstehn, und das große Gehirn im Verhältniß gegen das kleine abnorm überwiegen«, *Die Welt als Wille und Vorstellung* bd. 1-2, 2. forbedrede og forøgede udg., Leipzig 1844 [1819], ktl. 773-773a; bd. 2, s. 392.

I trykt udgave: Bind 27 side 400 linje 23

◀ **Underlivsbesværligheder** : lidelser el. sygdomme i underlivet, fx forstoppelse.

I trykt udgave: Bind 27 side 400 linje 27

◀ **Apoplexie** : hjerneblødning og den herved fremkaldte lammelse; slagtilfælde.

I trykt udgave: Bind 27 side 400 linje 28

◀ **Kants ærlige Vei** : 390,6.

I trykt udgave: Bind 27 side 400m linje 1

◀ **gav om jeg saa tør sige de bekjendte 100 Rbd. til** : 390,6.

I trykt udgave: Bind 27 side 400m linje 2

◀ **for at blive theocentrisk** : 390,7.

I trykt udgave: Bind 27 side 400m linje 3

◀ **Dersom En, naar han vilde tale, havde en Raaber** : sml. NB2:27 (1847), i SKS 20, 151f. – **Raaber**: rør, man råber el. taler i for at forstærke stemmen; megafon.

I trykt udgave: Bind 27 side 400m linje 6

◀ **Abstraktum** : af lat. 'abstractum', noget abstrakt.

I trykt udgave: Bind 27 side 400m linje 12

◀ **Slægten** : menneskeslægten, menneskeheden.

I trykt udgave: Bind 27 side 400m linje 15

◀ **Bogtrykkerkunstens Opfindelse** : Opfindelsen af bogtrykkkunsten, der først og fremmest omfatter støbningen af løse typer, fandt sted o. 1450 og tillægges normalt den ty. mekaniker og metalarbejder Johann Gutenberg (død 1468).

I trykt udgave: Bind 27 side 400m linje 16

◀ **ergo** : lat., altså.

I trykt udgave: Bind 27 side 400m linje 19

◀ **bliver sig selv vigtig** : bliver stor i egne øjne, nærer store tanker om egen betydning.

I trykt udgave: Bind 27 side 400m linje 22

◀ **phantastisk** : som tilhører fantasien; urealistisk.

I trykt udgave: Bind 27 side 400m linje 23

◀ **Anonymiteten** : sml. den ubrugte artikel »Den litteraire Foragtelighed« (1846, i *Pap.* VII 1 B 54).

I trykt udgave: Bind 27 side 400m linje 25

◀ **persona - per sonare - at potensere den Enkeltes Røst** : Der sigtes til, at det lat. ord persona blev afledt af det lat. verbum personare, en etymologi, der går tilbage til den rom. grammatiker Gabius el. Gavius Bassus (1. årh. f.Kr.), refereret i 5. bog, kap. 7, i *Aulus Gellius Noctes Atticae* (Attiske Nætter). Se fx P. Arnesen *Ny Latinsk Ordbog til Brug for den studerende Ungdom*, Kbh. 1848, ktl. 1012, sp. 2245. Verbet persono, i infinitiv personare, betyder: tone el. lyde igennem, lade genlyde, råbe højt. Substantivet persona betyder: teatermaske (der forstærker lyden), og overført: rolle, karakter; person, dels et menneske mht. dets personlighed, dels et hvilket som helst menneske, individ. – **potensere**: forstærke, ophøje; koncentrere.

I trykt udgave: Bind 27 side 400m linje 26

◀ **Opdragelse** : sml. § 5 i SKs ufuldendte bog om Adler (1846/47, i *Pap.* VII 2 B 235, s. 220).

I trykt udgave: Bind 27 side 402 linje 2

◀ **κατα δυναμιν** : 392,30.

I trykt udgave: Bind 27 side 402 linje 5

◀ **vorde** : blive.

I trykt udgave: Bind 27 side 402 linje 6

◀ **o: s: fr.** : og så fremdeles.

I trykt udgave: Bind 27 side 402 linje 16

◀ **verte** : lat. vend; se bagsiden.

I trykt udgave: Bind 27 side 402 linje 20

◀ **Her ligger min Fortjeneste ... opdaget det Maieutiske** : sml. NB:154 (1847), i SKS 20, 102f. – **det Maieutiske**: 396,20.

I trykt udgave: Bind 27 side 402 linje 30

◀ **fra Slægt til Slægt** : fra generation til generation.

I trykt udgave: Bind 27 side 402 linje 32

◀ **Samt at have anbragt Jeg'er ... at En siger: jeg** : sml. Papir 371:1, s. 428.

I trykt udgave: Bind 27 side 402 linje 35

◀ som **have**: dvs. har.

I trykt udgave: Bind 27 side 403 linje 3

◀ **At staae - ene ved en Andens Hjælp og At staae ene - ved en Andens Hjælp** : sml. *Kjerlighedens Gjerninger* (1847), i SKS 9, 272f.

I trykt udgave: Bind 27 side 403 linje 13

◀ **det maieutiske Forhold** : 396,20.

I trykt udgave: Bind 27 side 403 linje 15

◀ **underskyder** : indsætter, gerne i det skjulte.

I trykt udgave: Bind 27 side 403 linje 21

◀ **Saasnart jeg tænker det at meddele, tænker jeg et Fiirdobbelt** : sml. Papir 365:6. SKs inddeling kan være inspireret af Sextus Empiricus' skeptiske filosofi, som den fremstilles af W.G. Tennemann i *Geschichte der Philosophie* bd. 1-11, Leipzig 1798-1819, ktl. 815-826, hvor det bl.a. hedder: »Das Lehren und Lernen einer Wissenschaft setzt vier Bedingungen voraus; es muss ein *Object des wissenschaftlichen Vortrages, eine Lehrer und Lernenden, und eine Methode des Lernens geben*«, bd. 5, 1805, s. 293.

I trykt udgave: Bind 27 side 404 linje 1

◀ **K. Meddelelse** : kunnens meddelelse.

I trykt udgave: Bind 27 side 404 linje 7

◀ **i Retning af** : i henseende til.

I trykt udgave: Bind 27 side 404 linje 14

◀ **i et Første** : i begyndelsen, som udgangspunkt.

I trykt udgave: Bind 27 side 404 linje 26

◀ **Maieutik** : 396,20.

I trykt udgave: Bind 27 side 406 linje 10

◀ **gaaer (...) ud** : udgår, forsvinder.

I trykt udgave: Bind 27 side 406 linje 10

◀ **et Stykke Pap liggende i Piedestalen, hvori ældre Papirer** : sigter til en papplade, kantet med lysegrønt, blankt papir og på begge sider beklædt med papir, jf. Papir 277 (1842-43).

I trykt udgave: Bind 27 side 408m linje 8

◀ **Om Forskiellen mellem en dialektisk og pathetisk Overgang (Springet)** : sml. Papir 365:24. Især i sin spekulative logik søger G.W.F. Hegel at påvise, hvorledes logikkens centrale kategorier ifølge fornuftens dialektiske natur 'slår om' i deres modsætning, så at sandheden skal findes i en højere enhed, der opbevarer såvel deres (tilsyneladende) forskellighed som deres identitet. Det sted, hvor en kategori 'slår om' i en anden, kaldes 'overgang'. – **pathetisk**: lidenskabelig; i kraft af lidenskab. Se også Papir 283:1; Not13:8.a (i SKS 19, 386); Not13:8.c, i SKS 19, 386, samt notesbog 12:4, i SKS 19, 375. – **Springet**: dvs. overgangen til en ny kvalitet.

I trykt udgave: Bind 27 side 406 linje 10

◀ **Ende** : endemål, hensigt.

I trykt udgave: Bind 27 side 406 linje 20

◀ **et Confinium**: lat. grænseområde.

I trykt udgave: Bind 27 side 409 linje 2

◀ **»Du skal«** : hentyder til det dobbelte kærlighedsbud, jf. Matt 22,37-40, hvor Jesus siger til en lovkyndig: »'Du skal elske Herren din Gud af hele dit hjerte og af hele din sjæl og af hele dit sind.' Det er det største og første bud. Men der er et andet, som står lige med det: 'Du skal elske din næste som dig selv.' På de to bud hviler hele loven og profeterne.« Jf. også *Kjerlighedens Gjerninger* (1847), især første følge »II. A. Du **skal** elske«, som bygger på Matt 22,39, i SKS 9, 25-50. *Kjerlighedens Gjerninger*, som SK netop arbejdede på, udkom den 29. sept. 1847.

I trykt udgave: Bind 27 side 409m linje 2

◀ **κατα δυναμιν** : 392,30.

I trykt udgave: Bind 27 side 409m linje 11

◀ **en lille Bog som hedder Feldttjenesten** : 392m,9.

I trykt udgave: Bind 27 side 409m linje 13

◀ **Det gl. Græske om hvorvidt Dyden kan læres ... af Plato gennemgaaes** : I den gr. filosof Platons tidlige dialoger er det gennemgående tema spørgsmålet om, hvad dyden er, og hvorvidt den kan læres. I *Protagoras* stiller Sokrates disse spørgsmål til sofisten Protagoras, der straks hævder, at dyden kan læres, nemlig gennem hans egen undervisning. Det viser sig dog snart, at han ikke har noget begreb om 'det gode' i sig selv, omend han til sidst må indrømme, at 'godhed', ligesom de enkelte dyder, beror på erkendelse. For Sokrates kan dyden kun læres gennem indsigt i det absolut gode, og den, der har en sådan indsigt, vil ikke frivilligt kunne handle slet. Dialogen bestemmer ikke nærmere, hvori 'godheden' el. 'erkendelsen' består. I *Euthydemos* samtaler Sokrates bl.a. med den unge Kleinias om, hvordan mennesket kan blive lykkeligt. De drøfter forskellige former for godhed, der imidlertid kun har værdi, for så vidt som de beror på erkendelsen af det gode; godheden, dvs. dens erkendelse, kan læres og tilegnes, men spørgsmålet herom drøftes ikke yderligere. Udgangspunktet i *Gorgias* er en drøftelse af retorikkens væsen og værdi, og over for sofisternes opfattelse, at retorikken i sidste instans blot er et middel til at vinde magt, kan Sokrates hævde, at den retoriske undervisning netop ikke kan lære det væsentlige, nemlig indsigten i og dermed virkeliggørelsen af det gode. Gennem en nærmere bestemmelse af, hvad 'retfærdighed' er, gives en udredning af begrebet om 'det gode'. I *Menon* giver Sokrates endelig en udførligere behandling af det stadig udsatte spørgsmål om, hvorvidt godheden kan læres, om dens erkendelse kan tilegnes. Sokrates udvikler her, hvordan den sande erkendelse er en selverkendelse, der atter beror på erindring. Se *Philosophiske Smuler* (1844), i SKS 4, 218f.

I trykt udgave: Bind 27 side 409m linje 19

◀ **conditio sine qua non** : lat., egl. 'betingelse uden hvilken ikke', dvs. en ufravigelig el. nødvendig betingelse; opr. et rom. retsudtryk.

I trykt udgave: Bind 27 side 410 linje 13

◀ **æsthetisk Kunnen er ikke ... det Dagliges Existentielle** : sml. NB2:268 (1847), i SKS 20, 240f.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 1

◀ **Reduplikation** : egl. 'gen-fordobling'; udtrykket benyttes ofte af SK om refleksionsforhold, hvor noget abstrakt gentages (virkeliggøres) i konkret praksis el. eksistens.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 6

◀ **lære** : undervise, meddele.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 7

◀ **selv udleet og spottet** : hentyder til, at Jesus som sandheden bespottes, jf. fx Luk 18,32, hvor han selv forudsiger, at han »skal overantvordes [overgives til] Hedningerne, og bespottes, forhaanes, og bespyttes« (NT-1819). Der hentydes formentlig også til SK selv, som angiveligt blev chikaneret på gaden som følge af ugeskriftet *Corsarens* kampagne mod ham, især i perioden fra 2. jan. (nr. 276) til 17. juli 1846 (nr. 304), se SKS K20, 41-44.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 8

◀ **profiteri** : det at erklære sig sagkyndig i noget, el. at erklære noget (fx sin tro) offentligt.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 9

◀ **hørligen** : højlydt.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 13

◀ **Vandsky** : vandskræk.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 19

◀ **De ville**: vil.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 19

◀ **»stille Time«** : et ofte af biskop J.P. Mynster anvendt udtryk om andagt i såvel lønkammeret som i kirken. Se fx *Betragtninger over de christelige Troeslærdomme*, 2. opl., bd. 1-2, Kbh. 1837 [1833], ktl. 254-255; bd. 1, s. 240; bd. 2, s. 298, s. 299, s. 301 og s. 306. Se endvidere *Prædikener paa alle Søn- og Hellig-Dage i Aaret*, 3. oplag, bd. 1-2, Kbh. 1837 [1823], ktl. 229-230 og 2191; bd. 1, s. 8 og s. 38; og *Prædikener holdte i Kirkeaaet 1846-47*, Kbh. 1847, ktl. 231, s. 63.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 20

◀ **Tak** : 'ellers tak', 'nej tak'.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 22

◀ **lære** : lære fra sig, undervise.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 25

◀ **Luther siger ganske rigtigt ... men paa Gaden** : henviser til Martin Luthers epistelprædiken over ApG 6,8-14 og 7,54-59 (steningen af Stefanus) til 2. juledag i *En christelig Postille, sammendragen af Dr. Morten Luthers Kirke- og Huuspostiller. Efter Benjamin Lindners tydske Samling*, overs. af J. Thisted, bd. 1-2, Kbh. 1828, ktl. 283; bd. 2, s. 64- 70. Luther taler imod den tendens i tiden, at enhver vil bygge sit eget kapel eller alter, da det er at bygge på gerninger. »For at udrydde saadan Vildfarelse, var det godt, at Man dog een Gang for Alle gjorde alle Kirker i Verden til Steenhobe, og prædikede i almindelige Huse, eller under aaben Himmel, bad der, døbte der, og øvede der al christelig Pligt«, siger han videre og føjer til: »Christus prædikede over tre Aar, og dog kun tre Dage i Jerusalems Tempel. De andre Dage prædikede han i Jøde-Skolerne, i Ørken, paa Bjerget, i Skibet, over Borde og i Husene. (...) Apostlene prædikede Pindsedag paa Torvet og Gaderne i Jerusalem«, s. 66.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 26

◀ **Sandsebedrag** : illusion, indbildning.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 28

◀ **i det Høieste** : højest.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 30

◀ **»at dersom det fordredes - saa ...«** : SK, der knytter denne talemåde til biskop Mynster, er ofte i sine journaler og værker kommet ind derpå; se fx journaloptegnelse NB14:63 (1849), i SKS 22, 381f., hvor det hedder: »Hvor ofte har hans Høiærværdighed ikke rørt forsikkert, at *dersom* det fordredes af ham, saa var han villig til at offre Liv, Blod, Alt. *Dersom!* Men saa maa det jo have været en rar [sær] Verden han har levet i, siden han med sit begeistrede *dersom* ikke blot ingen Anledning fandt til at lide men idel Anledning til at stige i verdslig Hæder og Anseelse, feteret i Kredsene, dyrket af Qvinderne, beundret af Skuespillere, Hofmænd og Diplomater.«

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 30

◀ **»hvad jeg bestandigt taler om: Dobbelt-Faren** : se fx *Kjerlighedens Gjerninger* (1847), i SKS 9, 193-196.

I trykt udgave: Bind 27 side 410m linje 24

◀ **»Reduplicationen«** : 410m,6.

I trykt udgave: Bind 27 side 411 linje 2

◀ **»Har man Lov til at »vinde« Msker** : 398,13.

I trykt udgave: Bind 27 side 411 linje 3

◀ **»Dobbelt-Reflexion** : 396,19.

I trykt udgave: Bind 27 side 411 linje 6

◀ **»Bedraget.«** : se Papir 365:15.

I trykt udgave: Bind 27 side 411 linje 8

◀ **»Om Maieutik** : 396,20.

I trykt udgave: Bind 27 side 411 linje 10

◀ **»indirecte Meddelelse** : 396,18.

I trykt udgave: Bind 27 side 411 linje 12

◀ **»Journalerne fra ifior Sommer** : Der må sigtes til journalerne fra sommeren 1848, især til journaloptegnelsen NB7:8, jf. tekstreddegørelsen, s. 799, note 3.

I trykt udgave: Bind 27 side 411 linje 17

◀ **»exsequer** : eksekverer, fuldbyrder.

I trykt udgave: Bind 27 side 411 linje 21

◀ **»Reduplicationen** : 410m,6.

I trykt udgave: Bind 27 side 411m linje 1

◀ **»docendo discimus** : 397,10.

I trykt udgave: Bind 27 side 411 linje 2

◀ **»At bedrage ind i Sandheden«** : sml. følgende passage i 2. afsnit, kap. I, A, § 5 af *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed*, s. 30f.: »fra den hele Forfatter-Virksomheds totale Synspunkt er den æsthetiske Produktivitet et Bedrag, og heri 'Pseudonymitetens' dybere Betydning. Dog et Bedrag, det er jo noget stygt Noget. Hertil vilde jeg svare: man lade sig ikke bedrage af det Ord 'Bedrag'. Man kan bedrage et Menneske for det Sande, og man kan, for at erindre om gamle Socrates, bedrage et Menneske ind i det Sande. Ja, egentligen kan man kun ene [udelukkende] paa denne Maade bringe et Menneske, der er i en Indbildning, ind i det Sande, ved at bedrage ham. Den, som er af anden Mening, forraader derved, at han ikke just er synderlig Dialektiker, hvilket dog netop gjøres fornødent for at operere saaledes. Der er nemlig en stor, det er [det vil sige], den dialektiske eller det Dialektiskes, Forskjel mellem disse to Forhold: En, der er uvidende og skal bibringes en Viden, saa han altsaa er som det tomme Kar, der skal fyldes, eller som det rene Blad, der skal skrives paa - og Een, der er i en Indbildning, hvilken først skal tages bort; saaledes er der ogsaa Forskjel mellem at skrive paa et reent Stykke Papir - og ved Hjælp af ædsende Midler at bringe en Skrift frem, som skjuler sig under en anden Skrift. Antaget nu, at En er i en Indbildning, og altsaa rigtigt forstaaet Meddelelsens Første er at tage Indbildningen bort, - naar jeg da ikke begynder med at bedrage, saa

begynder jeg altsaa med ligefrem Meddelelse. Men ligefrem Meddelelse forudsætter, at Modtageren betræffende [angående] er Alt i sin Orden til at kunne modtage; men her er dette just ikke Tilfældet, her er jo en Indbildning til Hinder. Det vil sige, her maa først et ædsende Middel bruges; men dette Ædsende er det Negative, men det Negative i Forhold til at meddele er ganske nøiagtigt det at bedrage. / Hvad vil saa det sige at 'bedrage'? Det vil sige, at man ikke begynder ligefrem med det man vil meddele, men begynder med at tage den Andens Indbildning for god Vare. Man begynder altsaa (for at blive ved hvad der væsentlig er dette Skrifts Gjenstand) ikke saaledes: Jeg er Christen, Du er ikke en Christen; men saaledes: Du er en Christen, jeg er ingen Christen. Eller man begynder ikke saaledes: Det er Christendom, jeg forkynder, og Du lever i blot æsthetiske Bestemmelser, nei, man begynder saaledes: lad os tale om det Æsthetiske; Bedraget ligger i, at man taler saaledes, just for at komme til det Religieuse. Men efter Antagelsen er jo ogsaa den Anden i den Indbildning, at det Æsthetiske er det Christelige, thi han mener, han er Christen, og dog lever han i æsthetiske Bestemmelser« (SV2 13, 577f.).

I trykt udgave: Bind 27 side 411m linje 13

◀ **i Charakter** : i personlig handling båret af personlighed.

I trykt udgave: Bind 27 side 411m linje 16

◀ **maieutisk** : 396,20.

I trykt udgave: Bind 27 side 411m linje 23

◀ **Anhang** : tillæg; sml. Papir 371:2, s. 433,34-39.

I trykt udgave: Bind 27 side 414 linje 17

◀ **gaaet ud** : forsvundet.

I trykt udgave: Bind 27 side 414 linje 26

◀ **»Læreren« Myndighed** : sigter til præstens myndighed, som tildeles ved ordinationen. Jf. ritualen for præstevielse, kap. 10, art. 2, i *Dannemarks og Norges Kirke-Ritual*, Kbh. 1762 [1685], hvor det bestemmes, at biskoppen skal overdrage dem »det hellige Embede med Bøn og Hænders Paaleggelse saaledes sigendes: / Saa overantvorder [overdrager] jeg eder nu det hellige Præste- og Prædike-Embede efter den Apostoliske Skik i Navn GUD Fadere, Søns og Hellig Aands, og giver Eder Magt og Myndighed herefter, som rette GUDs og JEsu Christi Tienere, at prædike GUDs Ord hemmelig og aabenbare udi Kirken, at uddeele de høyværdige Sacramenter efter Christi egen Indstiftelse, at binde Synden paa den Halstarrige, og løse den paa den Bodfærdige, og ellers alt hvis dette GUDs hellige Kald vedkommer, efter GUDs Ord og vores Christelig Skik og Brug«, s. 370f.

I trykt udgave: Bind 27 side 414m linje 1

◀ **Man fortæller om en Borger-Rekrut** : sml. Papir 365:10.a.

I trykt udgave: Bind 27 side 414 linje 6

◀ **Præsten siger: Den Xstne søger først Guds Rige** : hentyder til Matt 6,33, hvor Jesus siger: »Men søger først Guds Rige og hans Retfærdighed, saa skulle og [skal ogsaa] alle disse Ting tillægges Eder« (NT-1819). Dette var evangelieteksten på 15. søndag efter trinitatis. Sml. Papir 371:2, s. 432.

I trykt udgave: Bind 27 side 414 linje 15

◀ **Videnskab siger: den bliver ikke staaende ved Troen** : sigter til den spekulative, hegelianske filosofi, der mente, at religionen skulle 'ophæves' i filosofien, da sidstnævnte repræsenterede en højere vidensform end religion; derfor skulle man 'gå videre' end religionen, herunder ogsaa end kristendommen og den kristne tro, for at nå til filosofisk viden.

I trykt udgave: Bind 27 side 414 linje 17

◀ **Indledning** : sml. Papir 365:2.

I trykt udgave: Bind 27 side 415 linje 1

◀ **Stikord** : karakteristisk udtryk, slagord.

I trykt udgave: Bind 27 side 415 linje 4

◀ **Kants »ærlige Vei«** : 390,6.

I trykt udgave: Bind 27 side 415 linje 4

◀ **gav de bekendte 100 Rbd. til** : 390,6.

I trykt udgave: Bind 27 side 415 linje 5

◀ **for at blive theocentrisk** : 390,7.

I trykt udgave: Bind 27 side 415 linje 6

◀ **Slægtens Øie, hvilken Forvirring ... naar Øiet forvirres** : allusion dels til 5 Mos 32,5, hvor Moses taler om de frafaldne: »det er en forvendt og forvirret Slægt« (GT-1740), dels til Matt 6,22-23, hvor Jesus siger: »Øiet er Legemets Lys; derfor, dersom dit Øie er sundt, bliver dit ganske Legeme lyst; men dersom dit Øie er ondt, bliver dit ganske Legeme mørkt. Dersom derfor det Lys, der er i dig, er Mørke, hvor stort bliver da Mørket!« (NT-1819). – **Slægten**: menneskeheden. – Øiet **forvirres**: bliver uklart, svækkes.

I trykt udgave: Bind 27 side 415 linje 8

◀ **phantastisk** : urealistisk.

I trykt udgave: Bind 27 side 415 linje 21

◀ **Jesuitter** : personer, der lever efter den grundsætning, at »målet helliger midlet«, som tillægges den katolske jesuitterorden.

I trykt udgave: Bind 27 side 415 linje 23

◀ **Charakteer-Msk.** : karakterfast (selvbevidst) menneske.

I trykt udgave: Bind 27 side 415 linje 26

◀ **vistnok** : utvivlsomt.

I trykt udgave: Bind 27 side 415 linje 29

◀ **gjøre sig selv Rede for** : over for sig selv gøre rede for (sin uredelighed).

I trykt udgave: Bind 27 side 415 linje 31

◀ **forjadsket** : forkludret, bortsjusket.

I trykt udgave: Bind 27 side 415 linje 36

◀ **for det Løse** : på overfladisk vis, løseligt.

I trykt udgave: Bind 27 side 415 linje 38

◀ **til Gavns** : grundigt, fuldt ud.

I trykt udgave: Bind 27 side 415 linje 38

◀ **tumultuarisk** : tumultagtigt.

I trykt udgave: Bind 27 side 416 linje 2

◀ **ret vel** : meget godt.

I trykt udgave: Bind 27 side 416 linje 4

◀ **glimrende** : strålende, blændende. Udtrykket hentyder til en talemåde fra middelalderen: 'Virtutes paganorum splendida vitia', lat. 'hedningernes dyder er glimrende laster'.

I trykt udgave: Bind 27 side 416 linje 7

◀ **et vist Moment** : en vis grad.

I trykt udgave: Bind 27 side 416 linje 20

◀ **sætte** : i logisk betydning af at hævde, dvs. antage noget, gøre noget gældende.

I trykt udgave: Bind 27 side 416 linje 28

◀ **πρωτον ψευδος** : gr. (prēton pseûdos) første vildfarelse.

I trykt udgave: Bind 27 side 416 linje 29

◀ **Vilderede** : kaos, virvar, uorden.

I trykt udgave: Bind 27 side 416 linje 30

◀ **Epigram** : kort, fyndigt digt, især bidende (spottende) el. spidst.

I trykt udgave: Bind 27 side 416 linje 32

◀ **begynde uden alle Forudsætninger** : 417,13.

I trykt udgave: Bind 27 side 416 linje 36

◀ **Radical-Cur** : medicinsk behandling, der går ud på at fjerne sygdommen fuldstændig, modsat en palliativ el. symptomatisk kur, der kun sigter mod at lindre symptomerne.

I trykt udgave: Bind 27 side 416 linje 38

◀ **den socratiske Distinction ... ikke forstaaer** : 399,8.

I trykt udgave: Bind 27 side 416m linje 5

◀ **Hegel** : Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), ty. filosof, fra 1818 prof. i Berlin.

I trykt udgave: Bind 27 side 417 linje 3

◀ **det Sandsebedrag** : den illusion, indbildning.

I trykt udgave: Bind 27 side 417 linje 9

◀ **vistnok** : helt sikkert.

I trykt udgave: Bind 27 side 417 linje 11

◀ **Hegels uhyre Anstrængelse for at magte Forudsætningerne** : Der sigtes til Hegel og hegelianernes bestræbelser på at skabe et filosofisk system, som ved en metodisk tvivl har gennemtænkt enhver ubegrundet forudsætning for da at begynde med 'intet' (el. 'den rene væren'). Denne fordring, der i Danmark blev overtaget af bl.a. J.L. Heiberg og A.P. Adler, omtaler SK ofte kritisk i sine pseudonyme værker, jf. fx *Philosophiske Smuler* (1844), i *SKS 4*, 251, *Begrebet Angest* (1844), i *SKS 4*, 384, *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1846), i *SKS 7*, 24 og 110, samt kommentarerne hertil.

I trykt udgave: Bind 27 side 417 linje 13

◀ **Ethik forstod Hegel sig netop ikke paa** : Hegel skrev aldrig en særskilt etik ud over *Philosophie des Rechts*, hvor 'moraliteten' bliver ophævet i staten. Dette forhold blev efter Hegels død genstand for både angreb og forsvar. H.L. Martensen skriver fx i fortalen til *Grundrids til Moralphilosophiens System*, Kbh. 1841, ktl. 650: »Er end Hegels sædelige Begeistring mindre iøinefaldende end Kants og Fichtes, saa er den derfor ikke mindre grundig. Det kan imidlertid synes mærkeligt, at Hegel ikke har givet sin Samtid en gennemført Ethik, som han har givet den en gennemført Æsthetik og Religionsphilosophie. Thi at hans Statslære, hvad Mange mene, skulde kunne træde i Ethikens Sted, lader sig ikke vel indsee«, s. VI.

I trykt udgave: Bind 27 side 417 linje 19

◀ **Primitivitet** : 390m,5.

I trykt udgave: Bind 27 side 417 linje 24

◀ **levede (...) hen** : henlevede, tilbragte livet.

I trykt udgave: Bind 27 side 417 linje 27

◀ **tilbagedriver et Foster** : el. fordriver et foster; provokerer en abort.

I trykt udgave: Bind 27 side 417 linje 36

◀ **gaaer af** : afgår.

I trykt udgave: Bind 27 side 417 linje 39

◀ **Umske** : dvs. umenneske.

I trykt udgave: Bind 27 side 418 linje 2

◀ **Hegel (...) han opdagede den historiserende Methode** : sml. SKs bogprojekt om Adler 1846-47, hvor det hedder: »Den hegelske Philosophie er egentligen den historiserende Identitets-Philosophie, der forfølger en verdenshistorisk Proces saaledes, at det vel ikke er det enkelte Individ der af sig selv udvikler Alt, men Menneskeheden som Subjektivitet der indenfor sig rummer alle Udviklingens Momenter i den ligefremme Identitet af Subjekt-Objektet. Der er paa intet Punkt et transcendent Udgangspunkt som staaer kvalitativt urokkeligt fast saaledes, at den inverse Betragtning og Opfattelse ikke seer det ind i hiin Subjektivitets (Menneskehedens) Omfang. Ethvert nyt Udgangspunkt er i næste Øieblik Moment i Processen, og viser sig netop saaledes dog kun at være en Bestemmelse af den übergreifende Subjektivitet, hvilken er Menneskeheden, Menneskeslægten. Christendommen forkynder sig nu at være et transcendent Udgangspunkt, at være en Aabenbaring saaledes, at Immanentsen i al Evighed ikke kan assimilere sig dette Udgangspunkt og gjøre dettil Moment« (Pap. VII 1 B 235, s. 207).

I trykt udgave: Bind 27 side 418 linje 6

◀ **Tidens Fordringer** : en i datiden hyppigt benyttet vending i forbindelse med krav om politiske forandringer (de liberale), kirkelige forandringer (fx grundtvigianerne el. 'de dannede') el. mere almene fordringer til åndslivet (fx hegelianerne).

I trykt udgave: Bind 27 side 418 linje 13

◀ **fluctuere** : flyder, svinger.

I trykt udgave: Bind 27 side 418 linje 14

◀ **Hvirvel** : tummel, forvirring.

I trykt udgave: Bind 27 side 418 linje 15

◀ **betyder den Enkelte** : tilkendegiver over for den enkelte, lader den enkelte forstå.

I trykt udgave: Bind 27 side 418 linje 16

◀ **sildig** : sent.

I trykt udgave: Bind 27 side 418 linje 19

◀ **stemme sig imod** : sætte sig til modværge mod.

I trykt udgave: Bind 27 side 418 linje 28

◀ **høre op** : ophører, opløses.

I trykt udgave: Bind 27 side 418 linje 33

◀ **paa tvert** : på tværs.

I trykt udgave: Bind 27 side 418 linje 35

◀ **den gyldne Alder** : guldalderen, den bedste tid.

I trykt udgave: Bind 27 side 418 linje 37

◀ **Det Primitive** : 390m,5.

I trykt udgave: Bind 27 side 419 linje 1

◀ **crescendo** : musikudtryk: som gradvis stiger i styrke.

I trykt udgave: Bind 27 side 419 linje 3

◀ **en Tid da der kun var eet lærd Sprog i Europa** : hentyder til Middelalderen, hvor det lærde sprog var latin.

I trykt udgave: Bind 27 side 419 linje 5

◀ **Misligheder** : misforhold, problematiske sider.

I trykt udgave: Bind 27 side 419 linje 6

◀ **National-Individualiteterne kom ... i sine Rettigheder** : hentyder til Renæssancen, hvor der i Europa opstod en nationalbevidsthed, der ikke mindst udmøntede sig i opdyrkelsen af de nationale sprog.

I trykt udgave: Bind 27 side 419 linje 15

◀ **i 4 Potens altsaa 64 Gange saa stor** : Ved potensopløftning i matematikken betegner 'potens' et tal ganget med sig selv et vist antal gange, således fx at 2 i 4. potens ($2 \times 2 \times 2 \times 2$) er 16, mens 3 i 4. potens ($3 \times 3 \times 3 \times 3$) er 81. En sum på 64 svarer til fx 2 i 6. potens el. 4 i 3. potens.

I trykt udgave: Bind 27 side 419 linje 20

◀ **vender** sig til: dvs. venner.

I trykt udgave: Bind 27 side 419 linje 28

◀ **overdl.** : overordentlig.

I trykt udgave: Bind 27 side 419 linje 31

◀ **holde Oversigten ved lige** : bevare overblikket.

I trykt udgave: Bind 27 side 420 linje 4

◀ **Contoir** : af fr. comptoir, kontor.

I trykt udgave: Bind 27 side 420 linje 8

◀ **Journal** : tidsskrift; uge- el. dagblad, avis.

I trykt udgave: Bind 27 side 420 linje 9

◀ **opkom de lærde Tidsskrifter** : Det skete i midten af 1700-tallet.

I trykt udgave: Bind 27 side 420 linje 17

◀ **ephemære** : uden blivende værdi, kortsigtede, betydningsløse.

I trykt udgave: Bind 27 side 420 linje 21

◀ **Concessioner** : indrømmelser, tilståelser.

I trykt udgave: Bind 27 side 420 linje 26

◀ **Strid som mell. Patricier og Plebeier** : I oldtidens Rom var der et stærkt modsætningsforhold mellem patricierne (de rige adelsborgere, blandt hvem senatorerne blev valgt) og plebejerne (de almindelige borgere). En lang magtkamp mellem patriciere og plebejere endte med, at patriciernes magt o. 300 f.Kr. blev overtaget af nobiliteten, den nye embedsadel, som bestod af både patriciere og plebejere.

I trykt udgave: Bind 27 side 420 linje 27

◀ **til Gavns** : til bunds, fuldt ud.

I trykt udgave: Bind 27 side 420 linje 30

◀ **Forlæggerens Penge-Interesse** : se hertil journaloptegnelsen JJ:485 (1846), i SKS 18, 300-302.

I trykt udgave: Bind 27 side 420 linje 33

◀ **afgiver** : afgiver standarden for, fører an i.

I trykt udgave: Bind 27 side 420 linje 35

◀ **Mængden forstaaer ingen Ting ... skrive for Mængden** : sml. journaloptegnelsen NB2:24 (1847), i SKS 20, 150.

I trykt udgave: Bind 27 side 420 linje 36

◀ **Potensation** : forøgelse.

I trykt udgave: Bind 27 side 420 linje 1

◀ **Protestation** : protest, indsigelse.

I trykt udgave: Bind 27 side 421 linje 4

◀ **I de store Stæder har man mere Indtryk af en Ko ... 1000 Msk. paa en Ko** : sml. journaloptegnelsen JJ:494 (1846), i SKS 18, 304.

I trykt udgave: Bind 27 side 421 linje 18

◀ **Slægten** : menneskeslægten, menneskene.

I trykt udgave: Bind 27 side 421 linje 24

◀ **Vilderede** : kaos, virvar, uorden.

I trykt udgave: Bind 27 side 421 linje 25

◀ **den er som Skørbug ... kun eet: Grønt** : sml. journaloptegnelse NB:202 (1847), i SKS 20, 119. Skørbug (lat. Scorbut) er en lidelse, der opstår, når kosten i længere tid er uden indhold af c-vitaminer; den kan derfor forebygges og helbredes ved fx at spise friske grønsager, herunder kartofler. Skørbug viste sig hyppigst hos søfolk på lange rejser el. soldater under krige, men også blandt den fattigere del af befolkningen sidst på vinteren, fx optrådte den i Danmark i 1830'erne pga. kartoffelmisvækst.

I trykt udgave: Bind 27 side 421 linje 27

◀ **hiint uhyre Arbeide med en artesisk Brøndboring** : I forsøget på at forbedre vandforsyningen i København havde vandkommissionen indledt et samarbejde med videnskabsmænd om at få tilført drikkevand ved såkaldte artesiske brøndboringer (opkaldt efter den fr. provins Artois, lat. Artesia). Der bores ned i et vandførende lag, hvor det naturlige tryk (under bestemte betingelser) vil presse vandet op til overfladen. I 1831 påbegyndtes en artesisk brøndboring, ledet af en komité, der var nedsat af Videnskabernes Selskab. Da boret i 1845 atter satte sig fast, var man næsten 200 m nede, dog uden at have fundet vand. Det rejste en debat, idet modstandere af projektet mente, at der ikke skulle tilføjes nye bevillinger, da vandet, hvis man fandt det, fra en sådan dybde ikke kunne komme op til overfladen uden på en sommerdag at være ligeså varmt som pumpevand. Arbejdet fortsatte dog for mindre midler, men kom aldrig til at gavne vandforsyningen.

I trykt udgave: Bind 27 side 421 linje 29

◀ **piinagtigste** : mest pinefulde.

I trykt udgave: Bind 27 side 421 linje 32

◀ **Sophisme** : spidsfindigt (bedragerisk) argument.

I trykt udgave: Bind 27 side 421 linje 34

◀ **sat saaledes fast** : så fastslået.

I trykt udgave: Bind 27 side 421 linje 36

◀ **Ingenium** : lat. naturligt anlæg, begavelse.

I trykt udgave: Bind 27 side 421 linje 41

◀ **1ste Forelæsning** : 389,1.

I trykt udgave: Bind 27 side 422 linje 11

◀ **Betænkelighed** : overvejelse, bekymring.

I trykt udgave: Bind 27 side 422 linje 13

◀ **Totaltanken** : grundtanken, grundforestillingen.

I trykt udgave: Bind 27 side 422 linje 23

◀ **primitivere** : 390m,5.

I trykt udgave: Bind 27 side 422m linje 15

◀ **Grunden** : eftertanke, grublen.

I trykt udgave: Bind 27 side 422m linje 17

◀ **Tilhold** : tilholdssted; holdepunkt, støtte.

I trykt udgave: Bind 27 side 422m linje 18

◀ **om man saa vil** : om man således vil, dvs. 'om jeg så må sige'.

I trykt udgave: Bind 27 side 422m linje 37

◀ **desto værre** : desværre.

I trykt udgave: Bind 27 side 422m linje 38

◀ At det **er saa**: forholder sig således.

I trykt udgave: Bind 27 side 422m linje 38

◀ **eksistentielt at reduplicere det Erkjendte** : at gentage el. omsætte det erkendte i konkret eksistens.

I trykt udgave: Bind 27 side 423 linje 2

◀ **ex cathedra** : lat. fra lærestolen, fra katedret; egl. brugt om pavens udtalelser fra Sankt Peters stol, dvs. i medfør af hans embede.

I trykt udgave: Bind 27 side 423 linje 4

◀ **formdl.** : dvs. formodentlig.

I trykt udgave: Bind 27 side 423 linje 18

◀ **Hvad der i Livet ansees for Stolthed** : sml. journaloptegnelsen NB2:71 (1847), i SKS 20, 171.

I trykt udgave: Bind 27 side 423 linje 19

◀ **Dette oplyses ved at vise Forskjellen ... og i Virkelighedens Form** : sml. Papir 367, s. 405 (2. distinktion, A) og Papir 368:5-7, samt journaloptegnelsen NB:173 (1847), SKS 20, 109.

I trykt udgave: Bind 27 side 423 linje 27

◀ **m: H:** : mine herrer.

I trykt udgave: Bind 27 side 423m linje 1

◀ **in medias res** : lat. 'midt ind i tingene'; vendingen strammer fra Horats' *Ars poetica* (*Digtekunsten*), v. 148, hvor den betegner det, at en fortælling begynder midt i handlingen.

I trykt udgave: Bind 27 side 423m linje 12

◀ De selv **ville**: vil.

I trykt udgave: Bind 27 side 423m linje 17

◀ **Misligheden** : misforholdet, problemet.

I trykt udgave: Bind 27 side 423m linje 18

◀ **exsequerer** : eksekverer, udøver.

I trykt udgave: Bind 27 side 424 linje 16

◀ **beknyttet** : beklemmt, ængstelig.

I trykt udgave: Bind 27 side 424 linje 22

◀ **i Retning af** : i henseende til, med sigte på.

I trykt udgave: Bind 27 side 424 linje 37

◀ **vistnok** : ganske vist.

I trykt udgave: Bind 27 side 425 linje 3

◀ **tage Partes med i** : tage del i, være deltagende i.

I trykt udgave: Bind 27 side 425 linje 36

◀ **Udviklingen** : fremstillingen.

I trykt udgave: Bind 27 side 425 linje 36

◀ **Minde** : tilladelse, samtykke.

I trykt udgave: Bind 27 side 425 linje 37

◀ **ret egl.** : dvs. ret egentligen, faktisk.

I trykt udgave: Bind 27 side 425m linje 3

◀ **Msk-Frygt** : menneskefrygt, dvs. frygt for andre menneskers mening og dom.

I trykt udgave: Bind 27 side 425m linje 3

◀ **understaae Dig** : understå dig i, driste dig til, vove.

I trykt udgave: Bind 27 side 425m linje 8

◀ Reflexioner **ville**: vil.

I trykt udgave: Bind 27 side 426 linje 6

◀ **Indtrykket af Alt er** : dvs. indtrykket af, at alt er.

I trykt udgave: Bind 27 side 426 linje 9

◀ **tumultuarisk** : tumultagtigt, sammenrodet, forvirret.

I trykt udgave: Bind 27 side 426 linje 15

◀ **successive** : lidt efter lidt, efterhånden.

I trykt udgave: Bind 27 side 426 linje 17

◀ **lærde Apparat** : dvs. noteapparat.

I trykt udgave: Bind 27 side 426 linje 32

◀ **betræffende det** : angående det.

I trykt udgave: Bind 27 side 427 linje 1

◀ **de af mig udgivne pseudonyme Bøger** : sigter til *Philosophiske Smuler* (1844) og *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1846), der begge blev udgivet under pseudonymet Johannes Climacus, men med SK som udgiver.

I trykt udgave: Bind 27 side 427 linje 31

◀ tildeels **og**: også.

I trykt udgave: Bind 27 side 427m linje 2

◀ **herom i selve Foredraget** : sml. Papir 365:7, s. 394; Papir 365:8; Papir 367; Papir 368:2; Papir 368:4; Papir 371:2, s. 433,29ff.

I trykt udgave: Bind 27 side 427m linje 11

◀ **Accommodation** : tillempelse, tilpasning efter omstændighederne.

I trykt udgave: Bind 27 side 428 linje 4

◀ **Affølge** : følge, konsekvens.

I trykt udgave: Bind 27 side 428 linje 6

◀ **det Herkomliche** : 399,13.

I trykt udgave: Bind 27 side 428 linje 7

◀ **hiint phantastiske rene Jeg** : 394,1.

I trykt udgave: Bind 27 side 428 linje 20

◀ **afvant med** : vænnet af med.

I trykt udgave: Bind 27 side 428 linje 26

◀ **qua** : lat. i egenskab af, som.

I trykt udgave: Bind 27 side 428 linje 34

◀ De **ville**: vil.

I trykt udgave: Bind 27 side 428 linje 36

◀ **Med Pseudonymerne fulgte ... af opbyggelige Taler** : SKs første pseudonyme værk, *Enten – Eller*, udkom den 20. feb. og *To opbyggelige Taler* den 16. maj 1843. *Gjentagelsen* og *Frygt og Bæven* samt *Tre opbyggelige Taler* udkom samme dag, den 16. okt. 1843, mens *Fire opbyggelige Taler* udkom den 6. dec. 1843; *Philosophiske Smuler* udkom den 13. juni, mens *To opbyggelige Taler* var udkommet den 5. marts 1844; *Begrebet Angest* og *Forord* udkom samme dag, den 17. juni, mens *Tre opbyggelige Taler* var udkommet den 8. juni og *Fire opbyggelige Taler* udkom den 31. aug. 1844; *Stadier paa Livets Vei* udkom den 30. april, mens *Tre Taler ved tænkte Leiligheder* var udkommet den 29. april 1845.

I trykt udgave: Bind 27 side 429 linje 16

◀ **i de sidste Par Aar ... ligefrem Meddelelse** : Efter udgivelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1846) havde SK udgivet *En literair Anmeldelse* (1846), *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand* (1847) og arbejdede nu på at afslutte *Kjerlighedens Gjerninger*, som udkom i sept. 1847. Dertil kom to artikler, begge signeret Frater Taciturnus (den pseudonyme forfatter af 3. del af *Stadier paa Livets Vei*, 1845): »En omreisende Æsthetikers Virksomhed, og hvorledes han dog kom til at betale Gjæstebudet« i *Fædrelandet*, nr. 2078, den 27. dec. 1845, sp. 16653-16658, i *SKS* 14, 79, og »Det dialektiske Resultat af en literair Politiforretning« i *Fædrelandet*, nr. 9, den 10. jan. 1846, sp. 65-68, i *SKS* 14, 87-89.

I trykt udgave: Bind 27 side 429 linje 18

◀ **en Art Lærer i antik Stil** : dvs. en lærer som Sokrates, der benyttede sig af samtalen.

I trykt udgave: Bind 27 side 429 linje 26

◀ **hvad der ellers loves og bebudes ex cathedra** : hentyder til filosofiprof. Rasmus Nielsen (1809-84), der i perioden 1841-44 udgav *Den speculative Logik i dens Grundtræk i fire hæfter*. Heri hedder det på forsatsbladet i første hefte: »Disse Grundtræk ere at betragte som Fragment af en filosofisk Methodologi, hvis første Del skulde indeholde Logiken med en forudskikket Indledning«. Værket forblev dog ufuldendt; det afbrydes midt i en sætning.

I trykt udgave: Bind 27 side 429 linje 39

◀ **som en Pseudonym har sagt: vanskelig maa Opgaven gjøres** : sigter til den epilog af Johannes de silentio, som findes i *Frygt og Bæven* (1843), i *SKS* 4, 208-210.

I trykt udgave: Bind 27 side 429 linje 41

◀ **philosophice** : lat. på filosofisk vis, filosofisk.

I trykt udgave: Bind 27 side 429m linje 3

◀ den **Høihjertede**: storsindede, ædle.

I trykt udgave: Bind 27 side 430 linje 1

◀ **som han udførligere siger det ... kun ved det Vanskelige** : citat fra epilogen til *Frygt og Bæven* (1843), hvor det hedder: »Eller er det, den [samtidig] behøver, ikke snarere en redelig Alvor, der uforfærdet og ubestikkelig peger paa Opgaverne, en redelig Alvor, der kærligt freder om Opgaverne, der ikke ængster Menneskene til at ville forraske sig i det Høieste, men holder Opgaverne unge og skønne og deilige at see til og vinkende for Alle og dog derhos vanskelige og begeistrende for de Ædle; thi den ædle Natur begeistres kun ved det Vanskelige?«, SKS 4, 208. – **freder om**: værner om, plejer. – **forraske sig**: forhaste sig. – **deilige at see til**: formentlig allusion til 1 Mos 2,9, hvor det hedder: »Og Gud HERREN gjorde, at der opvoxte allehaande Træer af Jorden, som vare lystelige at see til« (GT-1740; 1992: »dejlige at se på«). – **vinkende**: lokkende, fristende. – **derhos**: desuden, tilmed.

I trykt udgave: Bind 27 side 430 linje 2

◀ **M: H** : Mine herrer.

I trykt udgave: Bind 27 side 430 linje 9

◀ **mistvivle om** : betvivle.

I trykt udgave: Bind 27 side 430 linje 9

◀ **2^{den} Forelæsning** : 389,1.

I trykt udgave: Bind 27 side 430 linje 12

◀ **Her som allevegne føler jeg mig forladt med min Tænkning** : se fx journaloptegnelse NB2:157 (1847), i SKS 20, 204,21ff.

I trykt udgave: Bind 27 side 430 linje 16

◀ **overordl.** : dvs. overordentligt.

I trykt udgave: Bind 27 side 430 linje 19

◀ **væsentlig i Grækenland ... med dette Problem** : hentyder formentlig især til Aristoteles' *Retorik*, men muligvis også til Sextus Empiricus (404,1).

I trykt udgave: Bind 27 side 430 linje 28

◀ **de ville**: vil.

I trykt udgave: Bind 27 side 431 linje 3

◀ **i Retning deraf** : med sigte derpå.

I trykt udgave: Bind 27 side 431 linje 4

◀ **et Udtryk fra forrige Time, »lykkeligen frelste fra Sinkeriets Qvaler.«** : se første forelæsning, Papir 371:1.a, s. 422, 11-14.

I trykt udgave: Bind 27 side 431 linje 8

◀ **primitivere** : 390m,5.

I trykt udgave: Bind 27 side 431 linje 14

◀ **Cartesius** : René Descartes (1596-1650), fr. filosof.

I trykt udgave: Bind 27 side 431 linje 19

◀ **Hegel** : 417,3.

I trykt udgave: Bind 27 side 431 linje 19

◀ **Kant** : 390,6.

I trykt udgave: Bind 27 side 431 linje 19

◀ **Fichte junior** : Immanuel Hermann Fichte (1796-1879), ty. filosof, søn af filosofen J.G. Fichte,

I trykt udgave: Bind 27 side 431 linje 20

◀ **snurrige** : besynderlige.

I trykt udgave: Bind 27 side 431 linje 26

◀ **fundamentelle** : el. fundamentale.

I trykt udgave: Bind 27 side 431 linje 30

◀ **ell. ordentligen** : ellers almindeligvis, normalt.

I trykt udgave: Bind 27 side 431 linje 31

◀ **nogenledes** : nogenlunde.

I trykt udgave: Bind 27 side 432 linje 15

◀ **Xstds Befaling først at søge Guds Rige** : sigter til Matt 6,33, hvor Jesus siger: »Men søger [søg] først Guds Rige og hans Retfærdighed, saa skulle og [også] alle disse Ting tillægges Eder« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 27 side 432 linje 16

◀ **gudelige** : religiøse.

I trykt udgave: Bind 27 side 432 linje 20

◀ **Sinkepeer** : langsom og sløv person, som ikke kan følge med.

I trykt udgave: Bind 27 side 432 linje 21

◀ **forsøgt** : (hårdt) prøvet.

I trykt udgave: Bind 27 side 432 linje 23

◀ **ret egl.** : dvs. ret egentligen, faktisk.

I trykt udgave: Bind 27 side 432 linje 30

◀ **endelige** Formaal: timelige, verdslige.

I trykt udgave: Bind 27 side 432 linje 38

◀ **staaer i Visen: hver ta'er sin, saa ta'er jeg min, saa faae de Andre Ingen** : sigter til den kendte sangleg, »Skære skære havre«, hvor et ulige antal deltagere går i kreds og synger: »Skære, skære havre! Hvem skal havren binde? Det skal allerkæresten min, / når jeg ham kan finde. Jeg så ham i aftes i det klare måneskin. Hver tar sin, så tar jeg min, så får de andre ingen«. Nu farer børnene to og to i hinandens favn, mens den, der bliver tilovers, kan drilles. Sml. Ewald Tang Kristensen *Danske Børnerim, Remser og Lege*, Kbh. 1898, s. 316 (nr. 2290).

I trykt udgave: Bind 27 side 432m linje 3

◀ **Hvad er et primitivt Genies Betydning?** : se Papir 366:1.c

I trykt udgave: Bind 27 side 433 linje 2

◀ **der er egl. ikke noget Nyt under Solen** : spiller på Præd 1,9: »Hvad som var, det samme skal vorde, og hvad som er skeet, det samme skal skee; saa er der slet intet nyt under Solen« (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 27 side 433 linje 4

◀ **Betræffende** : Hvad angår.

I trykt udgave: Bind 27 side 433 linje 14

◀ **Saasart jeg tænker det at meddele, tænker jeg et Fiirdobbelt** : 404,1.

I trykt udgave: Bind 27 side 433 linje 16

◀ **Complementet** : den del, som (i det moderne) ikke er med.

I trykt udgave: Bind 27 side 434 linje 1

◀ **Maieutik** : 396,20.

I trykt udgave: Bind 27 side 434 linje 9

◀ **vorde** : blive til.

I trykt udgave: Bind 27 side 434 linje 11

◀ **i Retning af** : med sigte på.

I trykt udgave: Bind 27 side 434 linje 13

◀ **sit Første** : begyndelse, udgangspunkt.

I trykt udgave: Bind 27 side 434 linje 16

◀ **in specie** : lat., særligt, specielt.

I trykt udgave: Bind 27 side 434 linje 16

◀ **ligeligt** : ligestillet, jævnbyrdigt.

I trykt udgave: Bind 27 side 434m linje 1

◀ **lige over for** : i forhold til.

I trykt udgave: Bind 27 side 434m linje 2